

Frövi Fågelklubb

PANDION

1988:1 ÅRG 4

TIDSKRIFT FÖR FÅGELINTRESSERADE

I PANDION publiceras resultatet av den ornitologiska aktiviteten inom
LINDESBERGS KOMMUN - inventeringar, rapporter, fågelnskydd, föreningsnyheter mm

Redaktion: Mats Andersson, Hagabergsliden 4 711 00 Lindesberg 0581/16274
Jan-Erik Malmstigen, Skomakarg. 6 710 40 FRÖVI 0581/30252

Pandion utkommer årligen med 3 nummer (i mars, augusti och december månad).

MEDLEMSKAP i FFK erhålles genom att betala 20:- på postgiro 484 16 67 - 1,
familjekort kostar 35:- och ungdomar 4-16 betalar 10:-.

I medlemskapet ingår PANDION (3nr) samt årsrapporten "Fåglar i Lindesbergs
kommun 1988.

STYRELSEN:

Ordf. Sven-Olof Eriksson, Spannmålgatan 24, 710 40 FRÖVI. L/30902

Vice ordf. Jerry Andersson, Källbacken Lia, 710 40 FRÖVI. L/31369

Kassör. Bo Dahlström, Karlslund Ullersäter, 710 40 FRÖVI. L/32213

Sekreterare. J-E Malmstigen, Skomakargatan 6, 710 40 FRÖVI. L/30252

Övriga. Mats Andersson, Hagabergsliden 4, 711 00 LINDESBERG. L/16274

Magnus Köpman, Pl 1273, 710 41 FELLINGSBRO. 0589/21356

Lennart Sandberg, Tallbacksgatan 3, 710 40 FRÖVI. L/31573

Suppleant. Johnny tegin, Blixterboda, 710 40 FRÖVI. L/72021

Västmanlands Ornitologiska
Förening (VOF)

är en regional förening av
Sveriges Ornitologiska Förening.

Alla i Västmanland bosatta SOF-
medlemmar är automatiskt anslutna
till VOF. Dessa erhåller medlems-
skriften Fåglar i Västmanland mot
en avgift på 40:-
Postgiro 10 654 - 2

Sveriges Ornitologiska
Förening (SOF)

Medlemsavgift för årligt be-
talande medlemmar är 120:-

För personer under 22 år är
avgiften 70:-

Adress: Box 26011
100 41 STOCKHOLM
08/210508

Omslagsbild: Taltrast i grantopp, Ragnar Lindén

FISKGJUSEN I LINDESBERGS KOMMUN

INGVAR ANDERSSON

Frövi Fågelklubb har fiskgjusen som symbol och föreningens medlemsblad
bär namnet "Pandion". Det kan därför finnas anledning att informera något
om fiskgjusens förekomst i Lindesbergs kommun.

För att få en uppfattning om fiskgjusens nuvarande status i kommunen genom-
fördes en inventering 1987. Det är bl.a denna undersökning som ligger till
grund för den här uppsatsen.

Häckande fiskgjusar har under 1987 iakttagits av Ingvar Andersson, Mats
Andersson, Sven-Olof Eriksson, Jan-Erik Malmstigen och Per Widén. Från Mats
har dessutom erhållits uppgifter som härrör från slutet av 70-talet fram
t.o.m. 1986.

UTBREDNING OCH NUMERÄR

Totalt 14 bebodda fiskgjusebon påträffades i Lindesbergs kommun 1987. Detta
år häckade därför uppskattningsvis omkring 15 par fiskgjusar i kommunen.
Tidigare är det inte otänkbart att beståndet kan ha uppnått till 15-20 par
och möjligen uppnås denna summa vissa år.

Från slutet av 1970-talet fram t.o.m 1987 har rapporterats 30 fiskgjusebon.
Dessa finns markerade på kartan på sidan 7. Förutom de 14 bon som var be-
bodda 1987 har prickats in 16 reden under den angivna perioden som stod tomma
1987 eller som har funnits tidigare.

Eftersom fiskgjusarna ibland alternerar mellan olika boträd eller överger
gamla boplatser till förmån för nya, finns det på kartan 2-3 bon markerade
i några häckningsrevir. Så t.ex har två reden söder om Lindesberg hört till
samma revir och på Käglan, där 5 bon har märkts ut, torde det normalt häcka
2 par (dock endast 1 par 1987).

Fiskgjusen finns häckande från Kloten i norr till Varingen-Käglan i söder och
från Nyberget-Siggebohyttan i väster till Grimsöområdet i öster. Således har
boplatserna en god geografisk spridning i Lindesbergs kommun.

De viktigaste förekomsterna fanns 1987 i Klotensjöarna (3par), Grimsökogarna
(3par) och i trakten av Varingen-Käglan (även här 3par).

I övriga delar av kommunen är förekomsten i regel ganska gles eller också saknas där häckande fiskgjusar. Att det inte finns några bon på Fellingsbro-slätten är inte så konstigt. Mer förvånande är det att inga kända boplatser finns mellan Varingen och Oppäsen, trots att bl.a Österhammarsjön, Finnåkersjön, Sällingesjön, Köttsjön och Lunten ligger inom området. Andra trakter med avsaknad av påträffade häcklokaler är t.ex skogarna runt Norrsjön-Sörsjön samt Norrmogen-Glien med omgivningarna.

Beståndsutvecklingen under de senaste 10 åren är något svårbedömd, men för kommunen som helhet kan eventuellt en liten minskning ha ägt rum. För detta talar bl.a det faktum att det i början av 80-talet fanns 5 kända boplatser mellan Morskoga och Rockhammar, mot endast 1 par häckande fiskgjusar 1987. Nu behöver inte nedgången vara så stor som den verkar. Möjligen kan 1-2 av de övergivna boplatserna ha ersatts av nya bon i närheten. Det är heller inte säkert att alla fem rapporterade häcklokaler var bebodda samtidigt.

Ingen häckning hittades 1987 i området mellan Södra Brunnsjön och Vedevåg (väster och söder om Lindesberg). Här har tidigare häckat 2 par. Häckningsreviren finns av allt att döma kvar, men tydligen är det så att bona numera är belägna utanför kommungränsen. Tillbakagången är därför inte att betrakta som rell, men räknat för Lindesbergs kommun blir det en minskning.

Ett nytt fiskgjusebo har på sistone uppstått i trakten av Lindesberg och likadant är förhållandet i närheten av Frövi. Eventuellt kan man tänka sig att det rör sig om nya bon i gamla revir. Men det förefaller troligt att det verkligen är fråga om nya häckningsrevir. Isåfall de enda indikationerna på ökning som finns i kommunen. I de flesta andra trakter har förmodligen antalet fiskgjusepar hållit sig på en ganska jämn nivå under senare år. Särskilt stabil förefaller situationen vara i Kloten trots det intensiva fritidsutnyttjandet i området. I Grimsöskogarna stod några gamla boplatser tomma 1987 men i gengäld har där nyligen tillkommit ett par nya bon, varför läget nog ändå är tämligen oförändrat jämfört med tidigare.

Sjöar där man regelbundet ser fiskande gjusar är bl.a Sjömosjön, Varingen, Hultasjön, Österhammarsjön, Råsvalen, St Klotensjöarna m.fl.

HÄCKNINGSBOTOP OCH BOTRÄD

De 14 observerade bebodda fiskgjusebona i Lindesbergs kommun 1987 fördelade sig på olika naturtyper enligt följande:

I sjöar iakttogs 6 bon (43%), i skogsmark noterades tillika 6 bon (43%) och på myrvarv fanns 2 bon /14%).

Just nu är kommunens alla sjöhäckande gjusar bosatta på öar. I början av 1980-talet fanns ett boträd som stod på en udde. De i skogsmark bosatta fåglarna bor vanligen på hyggen med kvarlämnade tallar. Enstaka boträd kan ha en annan placering, tex i kanten av kraftledningsgator. De bon som under 80-talet funnits på myrvarv, tycks ha varit lokaliserade till myrholmar i flertalet fall.

En minskning av antalet myrhäckande fiskgjusar har ägt rum under de senaste åren. Endast två sådana par iakttogs 1987. Vid 1980-talets början häckade troligen omkring 5 par (kanske 6-7 par) på mossar. Några av de f.d myrreviren är nu belägna i skogsmark. Detta har lett till att de skogshäckande gjusarna numera utgör en större andel av populationen än tidigare. I myr- och skogsmark har således skett en hel del förändringar på 80-talet. Situationen i sjöarna är annorlunda. Här är förekomsten betydligt mer stabil och antalet häckningsrevir är i stort sett detsamma år från år.

I kommunen brukar normalt alla fiskgjusebon vara placerade i tallar. Ett undantag utgör ett i Grimsöområdet under -87 påträffat bo, vilket är beläget i en gran.

Som boplatser utnyttjas i regel gamla, grova furor med platta kronor. Detta gäller särskilt vid sjöar och myrvarv. I skogsmark används ibland fröträd eller andra tallar av ungefär denna ålder och grovlek.

HOT MOT FISKGJUSEN

Försurningen är givetvis det största hotet mot fiskgjusarna. I Lindesbergs kommun skulle troligen ett stort antal sjöar vara fisktomma om de inte kalkades. Således är kalkningen en förutsättning för att fiskgjusen skall kunna bo kvar i vissa kommundelar. Somliga av gjusarnas fiskesjöar kommer dock förhoppningsvis att kunna stå emot försurningen på naturlig väg, genom att de är näringsrika eller belägna i trakter med kalkförekomst.

Miljögifterna kan bl.a orsaka att fostren dör och att äggen p.g.a skalförtunning blir sönderrivade. På 1960-talet och början av 1970-talet var läget kritiskt för de svenska fiskgjusarna. Okläckbara och krossade ägg var en allmän företeelse vid 70-talets inledning, men var sällsynt förekommande vid undersökningar gjorda 1978 och 1983. (Ahlgren 1986, Odsjö & Sondell 1986).

Jakten utgör en fara i övervintringsområdet i västra Afrika. Här är det fortfarande många gjusar som får sätta livet till. En förbättring har i alla fall skett utmed flyttningvägarna med minskat antal skjutna fåglar under senare år. (Ahlgren 1986).

Störningar kan vara ett problem vid vissa häckningslokaler. En boplatz i Mor-skogatrakten står numera tom, vilket förmodligen beror på besökande fritidsfiskare (Mats Andersson i brev). Störst risk för störningar är det förstås vid de bon som finns i sjöarna p.g.a alla fritidsaktiviteter och fritidsanläggningar. Men även de skogshäckande gjusarna kan ibland ha svårt att hitta fridfulla ställen att bosätta sig på genom sådana saker som exempelvis vägar, vandringsleder och motionslingor.

Det är viktigt att det i sjöar och skogar får finnas kvar ostörda områden där fiskgjusen och andra känsliga arter kan häcka i lugn och ro. Tyvärr beaktas dessa aspekter ytterst sällan vid anläggandet av t.ex vägar, bebyggelse och diverse anordningar för fritidsfolk. Klotten är ett illustrativt exempel på detta. I området har gjorts en massiv satsning på kortfiske, camping, lägerplatser m.m. Att verksamheten kan ha negativa effekter på häckfågelfaunan tycks ingen ha funderat över.

Boträdsbristen riskerar att bli alltmer akut. Genom skogsbruksåtgärder minskar hela tiden tillgången på lämpliga boträd. Vid slutavverkningar är det ovanligt att det sparas några träd och när det avverkas vid sjöar och myrar försvinner värdefulla häckningsbiotoper på många håll. Den korta omloppstiden på skogen gör dessutom att det sällan nybildas framtida boträd.

Under 1985 och 1986 förstördes två boplatser i Lindesbergs kommun. Båda boträden stod på tallbevuxna myrholmar vilka numera är kalhugna. Häcklokalerna var belägna i närheten av Grimsö och i trakten av Grönbo. (Mats Andersson i brev).

Det är nödvändigt att skogsbrukets personal visar hänsyn mot fiskgjusen. Ett minimikrav är att befintliga boplatser lämnas kvar. Viktigt är även att alternativa och framtida boträd sparas. På ostörda ställen kan exempelvis grupper med gamla tallar eller fröträd kvarlämnas liksom bestånd med gammal tallskog vid sjöar och myrar. Ett annat sätt på vilket man kan hjälpa fiskgjusarna är genom byggandet av konstgjorda boplatzformar. Åtminstone två sådana finns f.n. i kommunen, varav den ena var bebodd 1987.

Övriga hot och faror utgörs t.ex av luftledningarna och fiskeredskap. Enstaka gjusar har förolyckats i sådana anordningar i Örebro län på 70- och 80-talen. Exploateringsobjekt kan göra att fiskgjusen tvingas överge gamla boplatser.

VINTERFÅGLAR I LINDESBERGS KN

Så skedde väster om Vedeväg när soptippen vid Sågmosse anlades i början av 1980-talet.

Naturliga faror omfattar bl.a predatorer. Berguv och mård misstänks i ett par fall ha varit på besök i fiskgjusebon i södra länsdelen under 80-talet. En vanligare orsak till misslyckade häckningar än rovdjur är säkert ogynnsamt väder. Regn i förening med stark bläst i längre perioder kan göra det svårt för gjusarna att fiska, vilket förmodligen kan leda till att ungarna i en del fall går under p.g.a. brist på föda. Hård vind är också ett hot mot bona som inte sällan blåser ner på hösten och vintern. Vid enstaka tillfällen händer det att bon ramlar ner när de är bebodda. Hagelbyar i samband med kläckningen kan få ödesdigra konsekvenser liksom möjligen även kyligt väder när ungarna är små.

LINDESBERGS FISKGJUSAR SEDDA I ETT STÖRRE SAMMANHANG

Enligt Österlöf (1973) rapporterades 63 par fiskgjusar från Västmanland vid riksinventeringen 1971. Det verkliga antalet par uppskattades till drygt 110. Utgår man från att denna siffra är användbar även 1987 utgör de ca 15 paren i Lindesbergs kommun ungefär 13% av populationen i Västmanland, (Här bortses ifrån att ett av paren i kommunen bor i Närke).

Antalet häckande fiskgjusar i Närke har för perioden 1985-1987 beräknats till ca 120 par (Andersson 1987). Nästan samma resultat, 110-130 par kom man fram till 1971 (Österlöf 1973). Man kan därför misstänka att även skattningen för Västmanland stämmer bra med den nuvarande situationen.

Hur många fiskgjusar som häckar i Örebro län är ännu osäkert. Men troligen finns det i storleksordningen 125-150 par. Lindesbergs kommuns andel av länets population blir då 10-12 %.

Vid riksinventeringen 1971 uppskattades Sverige hysa omkring 2000 par fiskgjusar (Österlöf 1973). Detta innebär att de ca 15 paren i Lindesbergs kommun motsvarar 0,75% av det totala svenska beståndet.

I Europa beräknas det f.n. häcka runt 5000 par fiskgjusar. Av dessa finns ca 900 par i Finland, ca 2000 par i Sovjetunionen och alltså ca 2000 par i Sverige. I övriga europeiska länder saknas fiskgjusen eller är sällsynt förekommande (Gensbøl & Staav 1986).

Som häckfågel är fiskgjusen spridd över hela världen med undantag av Sydamerika och polartrakterna (Ahlén 1977).

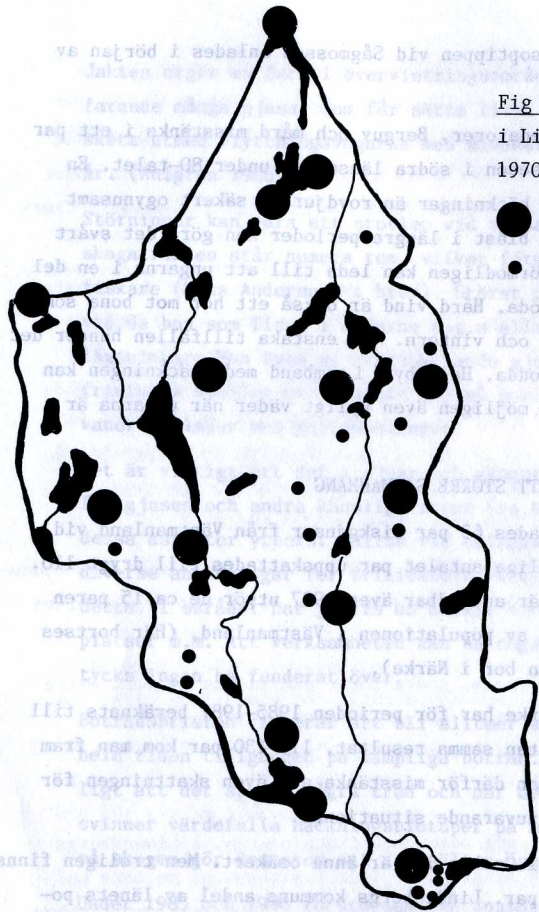

Fig 1. Fiskgjusebon som påträffats i Lindesbergs kommun från slutet av 1970-talet fram t.o.m. 1987.

- Bo som var bebott 1987
- Bo som stod tomt 1987 eller bo som funnits före 1987.

LITTERATUR

- Ahlén, I. 1977. Faunavård.
- Ahlgren, C-G. 1986. Rapport från SOF:s fiskgjuseminarium 1985. Vår Fågelvärld 45:235-237
- Andersson, I. 1987. Fiskgjusen i Närke på 1980-talet. Fåglar i Närke 10:79-88.
- Gensbøl, B & Staav, R. 1986. Rovfåglar i Europa, Nordafrika och Mellersta Östern.
- Odsjö, T & Sondell, J. 1986. När och hur bör fiskgjusen skyddas? Vår Fågelvärld 45:352-358
- Sveriges Ornitologiska Förening. 1978. Sveriges Fåglar.
- Österlöf, S. 1973. Fiskgjusen i Sverige 1971. Vår Fågelvärld 32:100-106.

VINTERFÅGLAR I LINDESBERGS KN

MATS ANDERSSON

I Pandion 2:3 finns en artikel om vinterfågelinventering i Lindesbergs kommun, där resultat från olika rutter ingående i Svenska Vinterfågelräkningen presenteras. Svenska Vinterfågelräkningen är ett rikstäckande projekt för övervakning av övervintrande fåglar och följer därför förändringar i antalet, fåglarnas rörelser under vintern och vinterdödligheten. I vår kommun genomförs varje vinter flera sådana rutter. Därutöver har vi genom den årliga Januariinventeringen fått ännu mer kunskaper om vinterfågelfaunan i kommunen.

Denna artikel ska bl a utifrån ovannämnda inventeringar försöka redovisa fåglarnas förekomst vintertid i Lindesbergs kommun.

Med vinter menas i detta sammanhang månaderna december, januari och februari. Det är samma period som i rapporteringsmallen står för vinter. Man bör även skilja begreppen "vinterobservation" och "övervintring" åt. Om en art ses regelbundet hela vintern igenom är det fråga om "övervintring", om enstaka observationer görs vintertid är det lika med "vinterobservation".

Jag har valt att presentera de olika fågelarternas vinterförekomst gruppvis. Detta gäller alltså förekomsten i Lindesbergs kommun och vad som är känt. Naturligtvis är det svårt att dra skarpa gränser mellan grupperna eftersom de innehåller arter med varierande och invecklade flyttningssvanor. Ett exempel är pärlugglan som vissa år är invasionsfågel och flyttar i stor utsträckning ut ur landet beroende på främst sorkbrist. Men en del individer stannar dock kvar och det tycks då vara de högst rankade äldre hanarna som inte gärna överger sitt revir utan väljer att stanna kvar. De har dessutom större förmåga att kunna utnyttja de knappa näringstillgångar som ändå finns och sannolikheten för överlevnad är för dessa mer erfarna fåglar hög. De pärlugglor som invaderar är således främst unga fåglar och honor. Detta medför att pärlugglan som har placerats i grupp 2, vissa år befinner sig i grupp 1.

Det finns fler exempel på invasionsarter som är svåra att placera i en speciell grupp, ett är de hamstrande fåglarna som när vinterfödan inte finns att tillgå i tillräcklig utsträckning väljer att utvandra. Nötkräkan är beroende av hasselnötter och mindre korsnäbben av granfrö och när dessa resurser slår fel flyttar flertalet av fåglarna.

VINTERFÅGLAR I LINDESBERGS KN

Det kan därför finnas en blandning i de olika fågelpopulationerna, där vissa grupper av individer har anpassat sig att bli stationära, andra att bli invasionsflyttare och en tredje grupp är äkta flyttfåglar, detta i sin tur beroende på kön eller ålder.

GRUPP 1 ; Huvudsakligen häckande stannfågel. Summa 43 arter.

Järpe	Vitryggig hackspett	Skata
Orre	Mindre hackspett*	Nötkråka*
Tjäder	Tretåig hackspett	Kråka
Rapphöna	Strömstare	Korp
Fasan	Kungsfågel	Gråsparv
Tamduva	Stjärtmes	Pilfink
Turkduva	Entita	Grönfink
Berguv	Talltita	Steglits
Sparvuggla*	Tofsmes	Mindre korsnäbb*
Kattuggla	Svartmes	Större korsnäbb
Slaguggla	Blåmes*	Domherre
Gråspett	Talgoxe	Stenkäck
Gröngöling	Nötväcka	Gulsparv
Spillkråka*	Trädkrypare	
Större hackspett*	Nötskrika*	

* Arter där vissa år invasionsartade flyttningsrörelser kan äga rum.

Kungsfågeln är både stann- och flyttfågel varje år, det är främst unga fåglar som flyttar.

GRUPP 2 ; Häckfågel som kan övervintra i större eller mindre omfattning.

Summa 11 arter.

Sångsvan	Sparvhök	Kungsfiskare
Kanadagås	Gråtrut	Kaja
Gräsand	Hornuggla	Grönsiska
Duvhök	Päruggla	

Sångsvanen övervintrar med enstaka ex allt eftersom tillgången på öppet vatten inom hela häckningsområdet. Största ansamlingarna ses i Sjömosjön, 24.12 1984 sågs 360 ex och 20.12 1986 sågs 140 ex. Gräsanden övervintrar årligen i Lindessjöarna med 100-200 ex och lika många kanske finns årligen i Arbogaåns södra del i kommunen men åtskilliga flyttar söderut. En stor del av sparvhökarna flyttar till Västeuropa och resten är stannfåglar. Kungsfiskaren befinner sig hos oss på gränsen av sitt utbredningsområde. Flera hårda vintrar i följd är förödande för beståndet. Tre vinterobservationer finns; 1 ex Oppboga 1952, 1 ex Lindesberg 1976 och 1 ex Storå 1980.

Kajan kan vissa milda vintrar övervintra i ganska stort antal, främst i närheten av bebyggelse och i södra kommundelen. De flesta flyttar annars normala vintrar och kommer åter tidigt, redan i februari och då som en av de första vårfåglarna. Grönsiskan uppträder olika år som stannfågel eller flyttfågel. Vissa vintrar ser man stora flockar i december för att därefter minska i antal succesivt och är i februari ganska fåtalig. Andra vintrar kan det motsatta gälla vilket dock är mindre vanligt. Däremot är det påtagligt att de år grönsiskan är talrik är gråsisken fåtalig och även gäller det omvända.

GRUPP 3 ; Fåglar som kan övervintra och normalt inte häckar här. Summa 11 arter.

Havsörn	Hökuggla	Varfågel
Kungsörn	Lappuggla	Gråsiska
Jaktfalk	Sidensvans	Snösiska
Fjälluggla	Råka	

Kungsörnen övervintrar regelbundet i kommunen och det är främst unga fåglar. Flera säkra vinterrevir finns, dels i trakten av Varingen-Sjömosjön-Österhammar, inom Grimsöområdet, i trakterna av Hammarbacken samt i Klottenområdet. Jaktfalk. Ett fynd finns; 1 ex Braxnäs, Sörmogon februari 1986. Fjälluggla. 1 ex Nyckelby öster om Fellingsbro 7.1 1987 är senaste fyndet. Hökuggla ses så gott som varje vinter med något ex. Kan vissa år uppträda som invasionsfågel och ingen har väl glömt den otroliga mängden hökugglor som fanns i våra trakter vintern 1983/1984. Två fynd av lappuggla finns vintertid och mycket märkligt är att båda är gjorda på exakt samma plats och vid samma tidpunkt. Lappugglan sågs vid Lofallet, Finnåker 25.2 1986 och 21-23.2 1987. Gråsiskan uppvisar stora fluktuationer i sin vinterförekomst och uppträder vissa år i stora mängder för att nästa år vara så gott som borta från kommunen. Jämför grönsiskan. De år som gråsiskan uppträder invasionsartat är sannolikheten störst att kunna observera någon snösiska i flockarna. Senast detta begav sig var 1986, då flera snösiskefynd gjordes.

Teckning:
Sven Larsson

Bergand. Fyra honor i Sjömosjön i december 1984, är enda vinterfyndet.

